

СТАН ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Важливою складовою конституційної реформи в Україні є реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади з метою децентралізації та розширення повноважень місцевої влади на принципах субсидіарності, деконцентрації влади та ресурсів.

З 2000 р. в Україні розпочалася бюджетна реформа, що повинна була характеризуватися кардинальними змінами в системі формування та виконання місцевих бюджетів. Прийняття Бюджетного кодексу України обумовило фундаментальні зміни всієї бюджетної системи.

Проте реформа не є завершеною, оскільки не відбулося чіткого розподілу повноважень і відповідальності між центральними та місцевими органами влади. Адміністративно-територіальний устрій України збережено від радянських часів, а систему виконавчої влади та місцевого самоврядування побудовано на базі радянської системи, що характеризувалася вертикальною системою ухвалення рішень. І як наслідок, незавершеність реформ спровокувала конфлікт інтересів між місцевими органами влади і центральною, оскільки місцеві органи влади практично не є незалежними в ухваленні рішень щодо використання ресурсів [1].

Перехід до децентралізованого управління є характерною ознакою для великої кількості як розвинених країн, так і країн, що розвиваються. Зазначений процес зумовлений прагненням країн до підвищення ефективності надання державних послуг, усунення макроекономічної нестабільності та прискорення процесу економічного зростання.

Децентралізація - це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, аби якомога

більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно. [6].

За даними Світового банку, 63 із 75 трансформаційних країн і великих країн, що розвиваються, в середині 90-х рр. XX ст. здійснили кроки в напрямі децентралізації [2]. Позитивним прикладом упровадження децентралізованої моделі є Чехія, Словаччина, Угорщина, Польща. Так, наприклад, у Польщі наприкінці 90-х рр. XX ст. було скасовано на місцевому рівні адміністративні органи, а управління передано до виборних органів місцевого самоуправління. У Чехії аналогічний процес стартував у 2000 р. [3].

Для України забезпечення ефективного функціонування системи місцевого самоврядування є необхідною передумовою для послідовної інтеграції в ЄС. Реалізуючи стратегічний зовнішньополітичний курс на євроінтеграцію, Україна ще у 1997р. ратифікувала “Європейську хартію місцевого самоврядування” (далі Хартія) [4]. Хартія на сучасному етапі є основним міжнародно-правовим документом для держав–членів Ради Європи, він містить стандарти щодо організації управління на місцях, які є обов’язкові для держав–членів цієї впливової міжнародної організації [5].

Децентралізація державної влади як універсальне явище відображає процеси перерозподілу повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування.

Існує декілька видів децентралізації, яким притаманні різні характерні ознаки, наслідки та умови реалізації, які можуть впроваджуватись як самостійно, так і у взаємозв’язку одна з одною, у різних формах та різноманітних сполученнях як в межах країни, так і в окремих галузях національного господарства. Так, виділяють політичну, адміністративну, ринкову та фінансову децентралізацію [7,8]. Політична децентралізація передбачає делегування політичної влади утвореним напіваавтономним субнаціональним органам управління, які мають визначені права й політично підзвітні місцевим виборцям.

Адміністративною децентралізацією передбачається передача функцій управління центральними органами влади місцевим, а також розширення повноважень підпорядкованих органів управління. Процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним і локальним рівнями управління характерний для фінансової децентралізації. Ринкова децентралізація застосовується для аналізу і втілення у практику планів, стратегій та дій з оптимізації умов виробництва на засадах ринкових механізмів.

Для зарубіжних країн характерним є термін “фіскальна”, а не “фінансова” децентралізація [3].

Фінансова децентралізація відображає фінансові повноваження органів регіонального рівня і є однією з фундаментальних умов незалежності та життєздатності органів місцевої влади: децентралізація процесів ухвалення рішень збільшує можливості участі місцевої влади в розвитку підконтрольної їй території; фіскальна децентралізація сприяє ефективному забезпеченню суспільними послугами шляхом ретельнішого узгодження видатків органів влади з найнеобхіднішими місцевими потребами [9]. Обов'язковою умовою існування дієвого інституту самоврядування є формування більшої частини доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів, які самостійно встановлюються органами самоврядування [10]. Реалізація законодавчо закріпленого права кожного адміністративно-територіального утворення на економічну самостійність неможлива без наявності в кожного органу влади власного бюджету і права його складання, затвердження і виконання без втручання ззовні [11].

Теорія фінансової децентралізації має певні переваги і недоліки, на які потрібно звертати увагу при її застосуванні. Серед головних переваг насамперед доцільно виділити краще забезпечення потреб місцевого населення органами місцевого самоврядування на локальному рівні. Окрім цього, сприяння розвитку конкуренції між органами місцевого самоврядування (в унітарних країнах, а щодо федеративних, то між

регіональним і місцевим рівнями управління), надає можливість громадянам самостійно вибирати для своєї діяльності адміністративні одиниці з кращим рівнем забезпечення послугами [9].

Оцінюючи фінансову децентралізацію загалом як позитивне прогресивне явище, необхідно звернути увагу і на можливі проблеми, які вона може створити, а саме [12]: по-перше, дещо ускладнюється процес перерозподілу коштів через бюджет та управління бюджетним процесом загалом, тому що на центральному рівні легше децентралізувати відповідальність за видатки місцевих бюджетів, ніж за джерелами оподаткування; по-друге, в умовах децентралізації складніше узгоджувати локальні потреби окремих територіальних громад із макроекономічними потребами цілої країни. Тому доцільно звернути увагу на те, що кожна країна вибирає певний ступінь децентралізації.

Отже, децентралізація є своєрідним ключовим моментом при переході від командної економіки до ринкової.

Враховуючи, що поняття децентралізації державної влади є вихідним для характеристики природи явища місцевого самоврядування, воно має розглядатись як ключовий суб'єкт децентралізації влади. Децентралізувати владу в Україні можна лише здійснивши адміністративну реформу [13].

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні 2014 р. є «визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад» [14].

Основними нововведеннями запропонованої програми децентралізації влади є:

- запровадження трьохрівневої системи адміністративно-територіального устрою України – область, район, громада з повсюдністю місцевого самоврядування;
- передача функцій виконавчої влади від місцевих адміністрацій виконавчим органам рад відповідного рівня;
- розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування за принципом субсидіарності і наділення саме громад максимально широким колом повноважень;
- чітке забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування необхідними фінансовими ресурсами, в тому числі через їх участь в загальнодержавних податках;
- ліквідація державних адміністрацій і створення натомість державних представництв з тільки контрольно-наглядовими і координаційними, а не виконавчими функціями.

Критеріями адміністративно-територіального поділу в державі визначено такі рівні: базовий (громада); районний рівень (район); регіональний (АР Крим, області, мм. Київ та Севастополь).

Зазначені адміністративно-територіальні одиниці є неподільними; територія базового рівня визначається згідно з доступністю основних видів громадського транспорту до території комуни (час, необхідний для приїзду карети швидкої допомоги чи пожежників, не повинен перевищувати 30 хв.)

Кожен рівень адміністративно-територіальної системи має відповідні органи самоврядування, а саме:

- на базовому рівні: село, місто, міська рада та її виконавчі органи, представницькі органи виконавчих органів влади;
- на районному рівні: районні ради та їхні виконавчі органи, районні державні адміністрації, територіальні органи центральної виконавчої влади;
- на регіональному рівні: РМ АР Крим, обласні ради та їхні виконавчі органи, обласні державні адміністрації (або префектури), міські

ради м.Київ та м.Севастополь та їхні виконавчі органи, міські державні адміністрації м.Київ та м.Севастополь, територіальні органи центральної виконавчої влади.

Передбачається, що у питаннях фінансування органів місцевого самоврядування ці зміни сприятимуть прямій передачі коштів державного бюджету безпосередньо бюджетам локального рівня, встановленню податків і мит, що відповідають адміністративно-територіальній одиниці та формують основу фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування, розподілу коштів, отриманих від податків на прибуток нещодавно сформованих юридичних формувань локальним бюджетам на 5 років з моменту здійснення таким формуванням інвестицій; наданню повноважень місцевим органам самоврядування самостійно регулювати рівні податків та мит; попередженню порушення податкових правил іншими органами місцевого самоврядування та виконавчих органів, що призводить до падіння власних прибутків локальних бюджетів.

Також пропонується визначення матеріальних та фінансових основ місцевого самоврядування, за яким закріплене право на частку загальнонаціональних податків.

Вперше в українській державотворчій практиці пропонується законодавче обмеження строків повноважень районних та обласних рад та їхніх голів – 5 років. Голови районної та обласної рад обиратимуться відповідними радами та очолюватимуть виконавчий комітет ради. Склад виконавчого комітету ради формуватиметься за поданням обраного голови районної чи обласної ради [15].

Однією з найбільш важливих передумов демократичної держави є самостійність і незалежність органів місцевого самоврядування. Фінансовою основою місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів. Місцеві бюджети займають одне з центральних місць в економічній системі кожної держави. В них акумулюється значна частина державних фінансових ресурсів. Разом з тим, місцеві бюджети є найбільш чисельною ланкою

бюджетної системи країни, що відіграє важливу роль у перерозподілі валового національного продукту та фінансуванні державних видатків, насамперед, соціальної спрямованості [16]. В Україні спостерігається певна неоднорідність регіонального економічного розвитку, що негативно впливає на загальні темпи економічного розвитку країни [17].

Задля підвищення ролі доходів місцевих бюджетів та зростання їх доходної бази, а відтак і фінансового розвитку територіальних громад та місцевих підприємств в Україні запроваджено реформування місцевого самоврядування. Бюджетні нововведення забезпечують бюджетну самостійність та фінансову незалежність місцевих органів влади [18]. Децентралізація сприяє створенню сприятливого клімату для місцевого бізнесу [20].

Законодавством здійснена спроба врегулювати бюджетні правовідносини, пов'язані з впровадженням нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, удосконаленням казначейського обслуговування бюджетних коштів, посиленням відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів, функціонуванням бюджетної системи України в особливий період [21].

Розглянемо більш детально зміни прийняті у бюджетній сфері.

1. Підвищено фінансову самостійність місцевих бюджетів.

1.1.Встановлено єдині нормативи відрахувань загальнодержавних податків (податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств) за кожною ланкою бюджету (статі 64, 66, 69, 69⁻¹).

1.2.Відмінено індикативне планування Мінфіном показників місцевих бюджетів їх до місцевих бюджетів.

1.3.Передбачено формування єдиного кошика доходів загального фонду.

1.4.Розширено перелік доходів загального фонду.

1.5.Змінено систему балансування доходів і видатків місцевих бюджетів принципово новою системою вирівнювання податкоспроможності територій [21].

2. Створено умови, які повинні стимулювати громади до об'єднання для спроможності через механізм переходу бюджетів об'єднаних громад на прямі міжбюджетні відносини з державними бюджетом. Передбачено наділення таких громад повноваженнями, рівнозначними повноваженням міст обласного, позбавлення права на виконання делегованих державою повноважень органів місцевого самоврядування в селах, селищах, містах районного значення, що не об'єдналися значення (стаття 67 БК).

3. Нововведення Податкового Кодексу України, які значною мірою впливають на формування місцевих бюджетів.

3.1.Розширено наявну дохідну базу місцевих бюджетів шляхом:

- передачі з державного бюджету плати за надання адміністративних послуг (крім 50% адміністративного збору за держреєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців), державного мита;
- збільшення відсотка зарахування екологічного податку з 35 до 80%;
- закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел – податку на доходи фізичних осіб за новими нормативами (бюджети міст обласного значення, районів – 60 %, обласні бюджети – 15 %, бюджет м. Києва – 40 %) та податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки (обласні бюджети – 10 %);
- запровадження з 2015 року збору з роздрібного продажу підакцизних товарів (пиво, алкогольні напої, тютюнові вироби, нафтопродукти) за ставкою в діапазоні від 2% до 5 % вартості реалізованого товару замість збору за виноградарство, садівництво та хмелярство, який надходитиме до місцевих бюджетів;

3.2.Реформування податку на майно.

Збільшення кількості майнових податків:

- розширення з 2015 року бази оподаткування податку на нерухомість шляхом включення до оподаткування комерційного (нежитлового) майна; транспортний податок; плата за землю – місцевий податок, який є обов'язковим для встановлення. Ставки та пільги визначаються рішенням ради. Всього повинні прийняти рішення понад 18 тисяч місцевих рад.

Перевагами використання майнових податків під час формування дохідної бази місцевих бюджетів є: зручність їх застосування на місцевому рівні, оскільки нерухоме майно неможливо перемістити на іншу територію та ухилитися від сплати податку до місцевого бюджету; стабільність їх надходжень – на відміну від податку на прибуток чи ПДВ.

Проте, для ефективного застосування майнових податків на практиці необхідна розробка простої та справедливої методики оцінки вартості майна та відповідної електронної бази даних.

Іншим податком, перспективним для наповнення місцевих бюджетів, є плата за землю та збір за інші природні ресурси. Розмір платежів за ресурси має сприяти їх раціональному використанню, зацікавленості органів місцевого самоврядування у відновленні ресурсів, контролю за їх використанням.

Місцеві органи влади у розвинутих країнах мають право надавати пільги для сплати податків, що надходять у місцеві бюджети. Таким чином, фіскальна політика місцевих органів влади в багатьох державах є важливим інструментом впливу на розміщення продуктивних сил, розвиток депресивних територій, впровадження у виробництво досягнень НТП [18].

3.3.Реформування спрощеної системи оподаткування обліку та звітності.

4. Децентралізовано видаткові повноваження у соціально-культурній сфері та розподілено компетенції, сформовані за принципом субсидіарності.

З державного на регіональний та місцевий рівень передаються окремі заходи та заклади в освітній і медичній та культурній сферах; підтримка місцевих рад фізкультурно-спортивних товариств та їх спортивних баз тощо.

5. Нова трансферна політика.

5.1. Запровадження нових видів трансфертів: базова дотація; реверсна дотація з місцевих бюджетів державному бюджету; стабілізаційна дотація; освітня субвенція; субвенція на підготовку робітничих кадрів; медична субвенція; субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру.

Базова дотація матиме компенсаторний характер та забезпечуватиме вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів за закріпленими доходами (податком на доходи фізичних осіб, податком на прибуток).

5.2. Визначено механізм розподілу та використання нових субвенцій у розрізі адміністративно-територіальних одиниць.

6. Встановлено нову систему вирівнювання за закріпленими загальнодержавними податками (податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб) – залежно від рівня надходжень на одного жителя. Решта платежів вирівнюванню не підлягають і залишаються в повному розпорядженні місцевих бюджетів. Зазначене сприятиме забезпеченню місцевих бюджетів достатніми надходженнями та стимулюватиме місцеві органи влади до залучення додаткових надходжень та розширення бази оподаткування.

Показники доходів столичного бюджету не враховуються під час здійснення фіскального вирівнювання, обсяг коштів, що перевищує середній показник надходжень по податках на одного жителя по Україні, не вилучається і може бути спрямований на фінансування видатків для виконання м. Києвом функцій столиці відповідно до Закону України "Про столицю України – місто-герой Київ".

7. Посилено відповідальність профільних міністерств за реалізацію державної політики у освітній та медичній галузях шляхом визначення їх головними розпорядниками коштів відповідних субвенцій.

8. Бюджетна незалежність місцевих бюджетів.

8.1. Самостійне формування місцевих бюджетів.

8.2. Незалежно від термінів прийняття державного бюджету затвердження місцевих бюджетів – до 25 грудня року, що передує плановому (стаття 77 БК)

8.3. Надано право самостійного вибору установи (в органах Казначейства чи установах банків) з обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів та власних надходжень бюджетних установ (стаття 78 БК).

8.4. Спрощено процедуру надання місцевих гарантій та здійснення запозичень від міжнародних фінансових організацій шляхом запровадження принципу «мовчазної згоди» при погодженні таких операцій з Мінфіном (стаття 74 БК).

8.5. Надано право здійснювати місцеві зовнішні запозичення усім містам обласного значення (стаття 16 БК) запозичення.

9. Внесені зміни у розмежуванні зарахування коштів екологічного податку (крім податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів), із передбаченням зарахування до державного бюджету 20 % надходжень, а до місцевих бюджетів – 80 %, у тому числі до обласних бюджетів – 55 %, сільських, селищних, міських бюджетів – 25 % та бюджету міста Києва – 80 відсотків.

Також передбачено законодавче регулювання інших питань бюджетних відносин, зокрема: визначено порядок казначейського обслуговування в особливий період; посилено відповідальність головних розпорядників бюджетних коштів в частині формування паспортів бюджетних програм та запровадження форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку для збору інформації, необхідної для підтвердження результативних

показників бюджетних програм; передбачено норму стосовно формування місцевими органами влади обсягу бюджету розвитку (не менше 10 % обсягу загального фонду власних доходів місцевих бюджетів); доповнено перелік захищених видатків, видатками на заходи, пов'язані з обороноздатністю держави, що здійснюються за рахунок коштів резервного фонду бюджету; врегульовано бюджетні відносини в особливий період;

Сподіваємося, що прийняття змін: реалізує політику децентралізації повноважень та фінансів; дасть змогу зміцнити матеріальну та фінансову основи місцевого самоврядування; надасть місцевим бюджетам бюджетну та фінансову самостійність; встановить новий механізм бюджетного вирівнювання; зацікавить громади до об'єднання та формування спроможних територіальних громад; спростить процедуру надання місцевих гарантій та здійснення запозичень від міжнародних фінансових організацій; посилить відповідальність галузевих міністерств за реалізацію державної політики у відповідній галузі та ефективність використання бюджетних коштів; удосконалив казначейське обслуговування бюджетних коштів та надати можливість місцевим бюджетам для переходу на банківську форму обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів та власних надходжень бюджетних установ; врегулює бюджетні відносини в особливий період. [21].

Таким чином, для успішної реалізації процесу децентралізації необхідно провести перерозподіл не тільки повноважень між центральними та місцевими органами влади, а й фінансових ресурсів, що сприятиме поступовому зміцненню місцевих органів влади.

Література:

1. Долженко І. І. Розвиток бюджетної децентралізації місцевого самоврядування в Україні. [Електронний ресурс] / І.І. Долженко. — Режим доступу: <http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/227/361>.
2. Бондаренко А. І. Вплив держави на формування місцевих бюджетів у країнах Європи. [Електронний ресурс] / А. І. Бондаренко. —

Режим

доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tpdu/2010_4/doc/2/13.pdf.

3. Сало Т. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні. [Електронний ресурс]. / Т. Сало. — Режим доступу: http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fefdu_2013_35_42.pdf.

4. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

5. Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні : наук.-практ. посіб. / упоряд. О.В. Бейко, А.К. Гук, В.М. Князєв; [за ред. М.О. Пухтинського, В.В. Толкованова]. — К.: Крамар, 2003. — 396 с.

6. Децентралізація. Матеріал з Вікіпедії. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.

7. Бикадорова Н. О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування / Н. О. Бикадорова // Економічний вісник Донбасу [Текст]. — 2010. — № 2(20). — С. 145—151,

8. Камінська Н. В. Організаційно-правові засади децентралізації публічної влади / Н. В. Камінська // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ [Текст]. — 2010. — № 4. — С. 9—20.

9. Хамініч С. Ю. Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства України / С. Ю. Хамініч, В. М. Климова // Вісник Дніпропетровського університету Науковий журнал. — Випуск 5/2, 2011.- № 10/1. - Том 19. С. 143—148. — (Серія “Економіка”).

10. Макаренко О. Є. Шляхи розвитку фінансової незалежності

місцевого самоврядування / О. Є. Макаренко // Державне будівництво. Електронне наукове фахове видання. — 2008. - № 1 - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2008_1_43.pdf.

11. Бюджетний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

12. Крайник О. П. Децентралізація управління фінансовими ресурсами регіону /О. П. Крайник // Ефективність державного управління [Текст] : зб. наук. пр. — Вип. 21. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. — С. 373—378.

13. Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

14. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. №333-р // Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.

15. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.

16. Власюк Н.І. Місцеві фінанси: навчальний посібник / Н.І. Власюк, Т.В. Мединська, М.І. Мельник. – К.: Алерта, 2011.- 328 с.

17. Гавриленко А. С. Бюджетна децентралізація: стан та проблеми в умовах України // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. Збірник наукових праць. — 2012, Вип. 4 (13). [Електронний ресурс]. —
— Режим доступу: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=56836>.

18. Щегельська М. Децентралізація місцевих бюджетів – спосіб збільшення їх доходної бази? (Або як наповнити місцевий бюджет?) / М. Щегельська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberbrains.org.ua/uk/decentralisatsia-mistsevyh-budgetiv-sposib->

zbilshennya-dohodi/.

19. Карелін С. Що приховує бюджетна децентралізація / С. Карелін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/02/9/526144/>.

20. Kwan Osung. The Effects of Fiscal decentralization on Public Spending: the Korean Case / Osung Kwan // Public Budgeting and Finance. — winter 2003. — pp. 1-20.

21. Корчевний А. Бюджетна реформа - крок для децентралізації влади / А Корчевний. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.advocat.lg.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=410>.